

nores amplissimos ferunt, et eternis sunt insigniti coronis. » Si ergo jam sunt in celo, et eternis coronis insigniti sunt, quomodo non sunt assecuti reprobationem (ut idem Theodoretus, nobis objectus ab adversariis, dicit) nisi de reprobatione resurrectionis, et glorie corporalis sermo sit?

Decimusquintus. Eusebius lib. IV. hist. cap. 13. Polyearpum dicit per mortem immortalitatem premio jam adeptum. At que est ista immortalitas, que premio loco datur animae natura sua immortali, nisi beatitudino? Item lib. VI. cap. 5. de Potamica: « Hoc modo, inquit, beata Virgo emigravit et terris ad celum. » Similia passim leges.

Decimus sextus. Damascenus in historia de Barlaam et Josaphat in fine: « Vultui Domini, inquit, nitide et nude presentatur, illiusque glorie jam ante promissa sibi corona exornatur. »

Decimusseptimus. Theophylactus in cap. XXIII. Luce: « Dicendum est, inquit, idem esse paradisum, et regnum celorum: nam latro est in paradiiso, ac regno, aliqui non frueretur perfecta bonorum participatione, etc. » ubi prolixo confutat eorum sententiam, qui volunt latronem fuisse ductum ad paradisum, non autem ad regnum celorum. Quando ergo Theophylactus dicit in cap. XVI Luce narrationem de ditate et Lazaro esse parabolam, quia nondum facta est divisione premiorum, et peniarum; loquitur de pramis et penis quae ad corpus pertinent; et ideo recte vocat parabolam sermonem de oculis, et lingua divitis in inferno. Quando etiam dicit in cap. XI. ad Hebreos, Sanctos nihil coelestium promissionum accipiesse, vult dicere, nihil illius gloria, et carum domum, que corpori afferat resurrectio.

Decimusoctavus. OEcumenius in cap. IX. ad Hebreos dicit, Christum non solum in celum ingressum esse, sed etiam secum duxisse genus humanum, id est, multos sanctos Patres, qui sine dubio si in celo cum Christo sunt, ibi quoque cum ipso habent, aliouique (ut supra diximus) parum prodesset spiritibus celorum corporalium habitatio.

Habemus ergo, omnes Doctores Graecos pro nobis esse; soli enim remanent Arethas, et Euthymius ex iis, qui nobis objecti sunt. Ex quibus Arethas, cum dicit, Sanctos sperare futuram gloriam, potest commode intelligi de gloria corporis. Euthymius autem non potest exponi, sed non est in re us.

que adeo magni faciendus; nam est omnium recentissimus. Scripsit enim circa annum 1180, quo tempore Graci Schismatici, et Hæretici manifeste esse coprant.

Ad illam confirmationem, quam afferebamus ex Gracis, qui Deum videri posse negant a creatura, B. Augustinus respondet, auctores illos, cum dicunt Deum non posse videri, logi de visione corporali. Sic enim ipse exponit verba B. Hieronymi in epistol. 111. dicit enim Hieronymum voluisse dicere, Angelos non videre Deum oculis corporeis, sed tamen mente videre.

At haec solutio non satifacit propter tres causas. Primo, quia Hieronymus, et cum eo Chrysostomus, Theodoretus, et alii citati diserte asserunt, Angelos esse spiritus, et non habens corpora aerea, vel ignea naturaliter unita, ut B. Augustinus opinatus est, et tamen negant ab Angelis Deum videri.

Secundo, quia Hieronymus reddens causam, cur Angeli non possint videre Deum, ait non enim potest creatura aspicere creatorem suum, et eamdem causam reddere solet Chrysostomus. At haec ratio tam valet in oculis corporis, quam in oculi mentis, utriusque enim sunt oculi creati.

Tertio, quia isti Patres dicunt, nec Angelis, nec hominibus Deum esse visibilem, sed soli ipsi Deo. At Deus non videt se corporis oculis, sed mente. De mente igitur, non de corporeis oculis Patres loquuntur.

Vera ergo solutio est B. Thome I. part. quest. 12. art. I. Hoc Patres nomine visionis intelligere comprehensionem perfectam; quia enim quod oculi corporis videamus, perfectissime comprehendimus, quod autem in hoc mundo intelligimus, non ita perfecte intelligimus, non enim habemus species proprias substantiarum, et maxime separatarum; Ideo vocabulum videndi non solent usurpare pro qualibet cognitione, sed solum pro perfectissima illa, qua res comprehenditur, quo genere visionis non potest Deum videre, nisi Deus. Praeterea etiam error Anomoeorum dicentium Deum posse comprehendere a creatura, illo tempore vigebat, et ideo Patres abhorabant a vocabulo videndi, cum de Dei contemplatione loquerantur, ne viderentur admittere comprehensionem.

Dices, at Chrysostomus ait, Angelis Deum fuisse invisibilis usque ad incarnationem Christi tantum, non igitur loquitur de comprehensione, aliqui sequeretur post incar-

nationem Deum posse comprehendendi. Respondeo, Deum ante incarnationem nihil fuisse, nisi Deum, et ideo simpliciter incomprehensibilem: at post incarnationem factus est homo, et in quantum homo comprehensibilis est; et hoc vult Chrysostomus.

Dices Secundo, Theodoretus loco citato ait, Angelos non alter videre Deum, quam viderint olim Abraham, Moyses, et Isaías, et ceteri: at isti non solum non comprehenderunt, sed nec vere viderunt Deum in se, sed solum in corpore assumpto ab Angelis, qui Deum referabant, vel in imaginaria revelatione.

Respondeo, Theodoretum non dicere, non aliter, sed tantum statuere similitudinem inter visionem Angelorum, et Patriarcharum; que in hoc consistit, quod sicut una est imperfecta, et non comprehensiva, ita et altera, quamvis cum magno discrimine.

Idem probatur testimonii Latinorum.

Adjungamus nunc Latinorum Patrum consensum, ut haec fides, totius Ecclesie fides fuisse intelligatur. Primus, Cyprianus lib. de exhortatione martyrum cap. ult.: « Quis, inquit, non omnibus viribus elaboret, ut cum Christo statim gaudeat? ut post tormenta et supplicia terrena ad premia divina perveniat? » Et infra: « Clanduntur oculi in persecutionibus terra, sed patet celum; minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur; mors inferitur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituot paradis exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed eterna reparatur. Quanta est dignitas, et quanta securitas, exire hinc latum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur, et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur, et Christus? Tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris repente subrahisi, ut in regnis coelestibus reponaris? » Similia habet sermones de mortalitate, epist. 2. lib. IV. et alibi saepius.

Secundus, Hilarius in Psal. LXIV: « Beati quidem, inquit, sunt, qui jam a Deo ad ha-

bitandum in tabernaculis ejus electi sunt: sed festinare nos in consortium hujus beatitudinis congruum est, operationibus id atque orationibus expentes, etc. » Et paulo ante dixerat illa tabernacula esse colestes mansiones, quas in domo Patris sui esse Christus dixit. Item in Psal. LX. dicit, Sanctos esse Reges, et perpetuo cum Deo habitare. Et in Psal. CXXIV. loquens de Apostolis aliisque Sanctis: « Quomodo possumus, inquit, montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriros jam in Dei rebus exultant? » Quando ergo idem Hilarius in Psal. CXXXVIII. dicit legem esse humana necessitatis, ut anime ad inferos descendant, intelligitur pro eo tempore, quo cœlum erat clausum; Nam poste aquam Christus in cœlum ascendens, aditum ad cœlum reservavit, non est amplius necessarium ad inferos descendere.

Tertius, Ambrosius lib. VII. epistol. 59. ad Thessal: « Acolius, inquit, superiorum incola, possessor civitatis eternae, illius Hierusalem, que in celo est, vidit illie urbis ejus mensuram immensam, purum aurum, lapidem pretiosum, lumen sine sole perpetuum, et hæc omnia jandidum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem. » Vide etiam lib. X. epist. ult. et in cap. I. epist. ad Philippenses. Quod ergo Ambrosius ait lib. II. de Cain cap. 2. animas adhuc ambiguas futuri judicii suspendi, ad cognitionem temporis referendum est. Vult enim dicere, animas etiam beatas non scire, quando iudicium sit futurum. In libro autem de bono mortis cap. 10. loquitur de retributione mercedis, qua tam animo quam corpori publice coram toto mundo danda est. Illa enim proprie dicitur corona, que datur victoribus publice, et cum celebritate: sed hinc non suscipitur, partem ejus premii non esse datum antea per iudicium particulare. Neque obstat, quod videatur Ambrosius dicere omnes animas descendere ad inferos: non enim ipse hoc dicit, sed tantum approbat, quod Philosophi veteres hoc dixerint, quia illo tempore verum erat.

Quartus est, Prudentius, qui in carmine de B. Agnate sic cecinuit:

O Virgo felix, o nova gloria,
Cœlestis arcis nobilis incola.

Atque alia ejusmodi passim Prudentius repetit. Quare cum dicit alibi, animas beatas

deduci ad sinum Abrahæ, vel ad paradisum, unde Adam ejectus fuit, loquitur figurate, quia tam sinus Abrahæ, quam paradisus terrestris typi sunt regi colorum, et patet ex ipso loco Prudentii: nam animas dicentes in sinu Abrahæ, et simul in paradyso, cum tamen constet loca fuisse diversa secundum proprietatem, sed diversa non sunt secundum significationem.

Quintus est, B. Paulinus, qui natali 3. de S. Felice sic ait: *Corpore terris.*

*Occidit, et Christo superis est natus in astris.
Coelestem nactus sine sanguine Martyr honorem.
Item: Ast illum superi sacra gloria luminis ambit.
Florentem gemina belli pacisque corona.*

Sextus, B. Hieronymus in epist. ad Mardoniam de obitu Læw: « Nunc, inquit, pro brevi labore aeterna beatitudine fruatur, excepitur Angelorum chorus, Christum sequitur, et dicit, quaecumque audivimus, vidi mus in Civitate Domini virtutum. » Similia habet in Epitaphio Nepotiani, Pauke, Blisse, et aliorum.

Septimus, Augustinus lib. XII. in Genesim cap. 34. primum dicit animas Sanctorum esse in paradyso, sive in tertio celo, quo rapta fuit Paulus: « Sive, inquit, in tertio celo, sive ubiquecumque alibi quo post tertium celum est rapta Apostolus: si tamen non aliquid unum est diversis nominibus appellatum, ibi sunt animæ beatorum. » Deinde explicans quid sit huc tertium celum, sic ait: « Tertium est celum quod mente conspicitur ita secreta, et remota, et omnino abrepta a sensibus carnis, atque mundata, ut ea que in illo celo sunt, et ipsam Dei substantiam, verbumque Deum per quod facta sunt omnia, in charitate Spiritus sancti, ineffabiliter valeat videre, et audiare. » Idem Augustinus lib. XX. de Civitate Dei cap. 43: « Animæ victiores, inquit, glorirosorum Martyrum, omnibus doloribus ac laboribus superatis, atque finitis, posteaquam mortalia membra posuerunt, cum Christo utique regnaverunt, et regnant, donec finiantur mille anni, ut postea receptis etiam corporibus jam immortalibus regnent. » Idem in Psalm. CXVI. in illud: *Hec mihi: quia incolatus meus prolongatus est etc.*: « Ibi, inquit, omnes justi, et sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine litteris; quod enim nobis per paginam scriptum est, per faciem Dei illi cernunt? » Idem lib. meditationum

cap. 22: « Felix anima, inquit, que terreno resoluta corpore, libera celum petit, secura est et tranquilla, non timet hostem, neque mortem; habet enim presentem, certaque indesinenter pulcherrimum Dominum, cui servivit, quem dilexit, et ad quem tandem et gloriosa pervenit. » Et cap. 24: « Per ipsum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cujus pulchritudine iam satiassim, de cujus immortalite jam immortales facti estis, de cujus beatissima visione semper gaudeatis. » Denique S. Augustinus epist. 111. existimat Paulum in illo suo raptu vidisse Dei essentiam; quanta ergo magis credendum, eum hoc sensire de animabus beatorum?

Jam pro explicatione locorum contraria duo notanda sunt. Primum est, Augustinum aliquando dubitasse, non quidem de ipsa visione Dei, et beatitudine, sed de loco ubi sint animæ beatorum, et tamen postea diligenter considerata id assursum, quod nos assursum: Nam in Psalm. XXXVI. ait, animas ante diem iudicii non esse in regno celorum, sed in sinu Abrahæ, quasi haec loca distincta sint. In lib. IX. Confessionum cap. 3. indicat se dubitare, cum ait: « Nunc, inquit, vivit Nebridius in sinu Abrahæ: quidquid illud est, quod illo significatur sinu: Ibi Nebridius mens vivit, dulcis amicenus, tuus autem, Domine, adoptivus ex liberato filius, ibi vivit: Nam quis aliis tali anime locus? ibi vivit: unde me multa interrogat hominacionem inexpertum: Jam non ponit aurem ad os meum, sed spirituales ad fontem tuum, et bibit quantum potest sapientiam pro avitidate sua, sine fine felix enim. » Ecce iste assurit visionem, et fruitionem, et tamen ambigit de loco.

At lib. II. quest. Evangelicarum cap. 38. (quos libros posterius scripsit, ut ex Retractionum lib. II. colligitur) sic ait: « Sinus Abrahæ requies est beatorum pauperum, quorum est regnum celorum, in quo post hanc vitam recipiuntur. » Et infra: « Sinus Abrahæ infelicitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est: quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscessit, Angeli annuntiaverunt discipulis intuentibus. Dicentes enim: Quid statis intuentes in celum? quid alii dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum, quo ibat Dominus, cum in conspectu discipulorum

terrelut in celum. Jam cætera secundum superiorum expositionem accipi possunt, quia secretum Patris bene intelligi, ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vivunt cum Deo. » Quid clarius?

Rursum lib. XX. de Civ. Dei cap. 15. clarrisime dicit, Beatos non esse apud inferos, ubi prius erat Lazarus: prouide correxit, quod dixerat in Ps. XXXVI. sic autem ait: « Si enim non absurdè credi videtur, antiquos etiam Sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem a tormentis impiorum remotissimis, sed apud inferos, fuisse, donec eos inde sanguis Christi, et ad ea loca descensus eruerit. Profecto deinceps boni fideles effuso illo pretio jam redempti prospersi inferos nesciunt. » Ex his etiam deducitur apud Augustinum abdita vel secreta receptacula nostre esse limbum Patrum in inferno, sed secretum Patris in celo, et sic explicata remant tria loca, lib. Enchirid. cap. 108. et lib. XII. Civit. Dei cap. 9. et in Psalm. XXXVI.

Nota Secundo, Augustinum existimasse Sanctorum animas videre quidem Deum, sed non ita perfecte, ut videbunt post resurrectionem; propterea quod naturale desiderium recipiendi corpus non sicut animas totu[m] conatu ferri in Deum et hoc esse discrimen inter Angelos et homines, quod Angel, cum nihil amplius expectet, toti feratur in Deum; animæ Sanctorum partim ad Deum, partim ad corpus respiciant. Id patet ex libro XII. de Genes. cap. 35. ubi positam questione: *Quid opus sit animæ ad beatitudinem resumptione carnis?* Respondet, quia non potest anima sine carne sic videre Deum, ut vident Angelii: et ratione reddens, ait: quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitus retardatur quodam modo, ne tota intentione perget in illud summum bonum, quodam non subest corpus, cuius administratione appetitus ille conquescat. Itaque non dicit Augustinus, animam a corpore separatam, non posse videre incommutabilem substantiam, sed non posse videre eo modo, id est, tam perfecte, ut Angeli vident, propter causam jam dictam. Pari ratione lib. I. Retract. cap. 14. ubi merito queri dicit, num Sanctorum animæ sint adhuc in illa possessione beatitudinis, in qua sunt Angelii, explicat seipsum paulo infra, cum ait: « Sed utrum ad contemplandam cordis oculis veritatem, sicut dictum est, facie ad faciem, nihil ex hoc

minus habeant (quia videlicet carent corpore suo, quod naturaliter appetunt) non hic locus est disputando inquirere etc. » Non ergo dubitat, an animæ justorum sint in illa possessione, sed an sint ita, ut nihil eius desit.

Eodem modo respondent est ad locum illum ex epist. 111. ad Fortunatum: loquitur enim de perfectissima visione, quam non habebimus, nisi cum æquales Angelis fuerimus, quod erit utique in resurrectione mortuorum. Nunc enim Sancti non sunt Angelis æquales, cum Angeli toti sint vivi et immortales, Sancti autem partim vivi, partim mortui sint.

Est autem hic notandum, propter haec loca B. Augustini, Scholasticis quærrere; an gloria animæ major erit post resurrectionem, quam antea, et quidem convenienter omnes in duobus. Primo, gaudium animæ accidentale futurum magis tam extensive, quia erit in anima, et in corpore; quam intensive, quia ipsa anima magis gaudebit, quando videbit suum corpus gloriosum, quam nunc, cum illud videt mortuum jacere.

Secundo, gaudium essentiæ fore magis extensive, quia nunc est in sola anima, postea autem redundabit in corpus, et efficiet ipsum corpus suo modo gloriosum. Non autem convenienter de incremento essentiali gloria intensive; nam Magister in IV. sentent. dist. 49. et B. Thomas ibidem quest. I. art. 4. B. Bonaventura ibidem art. I. quest. I. Richardus ibidem art. II. quest. 7. et Marsilius ibidem quest. 13. art. 3. dicunt gloria essentiali fore tunc majorem etiam intensive, et de hoc augmento intelligentem Augustinum.

Rationes præcipuae sunt duas. Prima, quia anima perfectius esse habet in corpore, quam extra corpus, ergo et perfectius operabitur. Secunda, quia anima separata propter inclinationem ad corpus distrahitur, et impeditur, ne tota intentione feratur in Deum, ergo remoto hoc impedimentoum, infensius operabitur. At in contrarium D. Thomas prim. 2. quest. IV. art. 3. et Cajetanus ibid. et Durandus in IV. dist. 49. quest. 7. dicunt, gloriari essentiali non fore maiorem intensive, sed extensive solum; et de isto augmentatione extensivo expoundit Augustinum; et ratio eorum est, quia si gloria cresceret intensive, vel id accideret ratione objecti, vel luminis, sive habitus glorie, vel potentie; non ratione objecti;

vel habitus, quia ista non crescent, nisi crescat gratia; gratia autem non crescit in die iudicii, quia non est locus novis meritis post hanc vitam: non etiam ex parte potentiae, quia cum anima in videndo Deum, non pendeat a phantasmate, non pendet ullo modo a corpore, et proinde tam perfecte esse potest operatio ista videndi Deum, in anima separata, quam in anima corpori adiuncta.

Ego dico duo; Primo, opinionem priorem esse magis ad mentem Augustini, necnon Haymonis in c. 6. Apocalypsis, et Bernardi, de quo infra; nam Augustinus clare dicit, animae separate deesse aliquid ad videndum Deum perfecte, dum caret corpore. Dico Secundo, opinionem secundam esse simili-
citer veriorem, et propterea B. Thomam recte mutasse opinionem. Unde ad Primum pro prima opinione dico, animam non habere melius esse in corpore, quam extra corpus, nisi extensive, quia suum esse con-
municat corpori; nam alioquin in se esse animam semper est idem; nec suscepit magis et minus.

Ad Secundum dico, inclinationem ad corpus, non impedit visionem, vel amorem Dei ullo modo, quia ordinatur ad amorem Dei, tamquam ad finem: sicut amor medicinae non impedit amorem sanitatis; aliqui Angeli quando mittuntur ad exteriora, et de illis cogitare coguntur, distraherentur a visione Dei: et ipsa anima quando debebit occupari in administrando corpore, distraheretur etiam magis, quam nunc in appetendo corpus. Adde, quod videtur hoc definiret a Benedicto XII, nam in Extravaganti, Benedictus dicit continuari visionem Dei, quam habent animae a morte corporis usque ad resurrectionem, et inde usque in eternum: ubi videtur dicere, cum non crescere, neque minui: et Joannes Villanus libr. XI. histor. cap. 49. dicit, Benedictum definitivis animarum gloriam non augen-
dam post resurrectionem, nisi extensive: ita enim testatur se audivisse a Theologis, qui interfuerint, cum illud a Pontifice defi-
niretur. Hec de Augustino.

Octavus Pater latinus, fit Prosper, qui lib. I. de vita contemplativa cap. I. «Quia secundum Scripturam, inquit, sacra sermonem, tota humana vita tentatio est super terram, tunc est tentatio finienda, quando finitur et pugna: et tunc est finienda pugna, quando post hanc vitam pugna succedit secura vic-

toria, ut omnes milites Christi, qui usque in finem vite presentis divinitus adjuti suis hostibus infalibiliter restiterunt, laboriosa jam peregrinatione transacta regent felices in patria; cujus hoc erit totum premium, ut vite contemplativa semel compos effecta inexplicabiliter auctorem beatitudinis sua conspiciat, de illo gaudeat, de illo quod speravit obtineat, et in eo, ad quod sancte vi-
vendo pervererit, sine fine permaneat. »

Nonus, Maximus Taurinensis, Homilia in Eusebium Vercellensem: «Digne, inquit, in memoria virtutum hominum, qui ad gaudium transit Angelorum. » Et hom. de S. Agneta: « Ille nobis, inquit, tribuat indulgentiam peccatorum, qui tibi tuorum omnium laborum tradidit palmarum. »

Decimus, Leo I. in serm. de S. Laurentio: « Nihil, inquit, obtimes, nihil proficiat crudelitas, subtrahitur tormentis tuis materia mortalitatis, et Laurentio in celos abeunte, tuis deficiens flammis tuis. »

Undecimus, Fulgentius serm. de S. Stephanio: « Hodie, inquit, miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migravit ad celum, idem ad coeli palatium perenniter regnaturus ascendit. » Item: « Hodie Stephanus stola est immortalitatis induitus. »

Duodecimus, Primasius in cap. IX. Hebr: « Cœlestis regnum inaccessible erat mortaliibus, quoadusque veniret Christus, qui expleta passione aperiret nobis januam patriæ cœlestis, reserata velo, id est, celo. »

Decimus tertius, Gregorius Papa in Psalm. IV. penitent. « Beatus et animabus Sanctorum ante resurrectionem tribuitur, et corporibus nihilominus post judicium conferatur. » Et ib. IV. Dialog. cap. 25. ex pro-
fesso id probat.

Decimus quartus, Beda in cap VI. Apocal. « Singulas, inquit, modo stolas habent animae de sua beata immortalitate gaudentes; resurgentibus autem corporibus juxta Isaiam, in terra sua duplia possidebunt. »

Decimus quintus, Haymo in eundem locum: « Prima, inquit, stola est merces Baptismi, premium martyrii, merces aeterno-
rum, gaudium cœlestis beatitudinis etc. »

Decimus sextus, Anselmus in II. Corinth. V: « Prædicatores, inquit, Ecclesia, postquam de corporibus exunt, nequaquam per mortuarum spatia, sicut antiqui Patres, cœlestis patris perceptione differuntur, sed mox ut a carnis colligatione exunt, in cœlesti sede requiescant. »

Decimus septimus, Sulpitius in epist. ad Aurelium Diaconum, de obitu B. Martini: « Quamquam sciām, inquit, virum illum non esse lugendum, cui post devictum, triumphantumque sæculum nunc demum redita est corona justitiae. »

Decimus octavus, Bernardus in epistola ad fratres de Hibernia, que habetur post sermones de festo omnium Sanctorum, et sermonem de S. Malachia: « Absit, inquit, ut tua nunc, o anima sancta, (Malachiam defunctorum alloquitur) minus efficax aestimatur oratio, quando presenti vividius supplicare es majestati, nee jam in fide ambulas, sed in specie regnas. Absit ut immunita, nedum exinanita tua illa tam operosa charitas re-
putetur, cum ad fontem ipsum charitatis eternae procumbis pleno hauriens ore, cuius et ipsa prius stillicidia sitiebas. » Quid clarius? dicit Malachiam non ambulare in fide, at fides non evanescat, nisi per visionem Trinitatis: dicit enim sic frui fonte charitatis, id est, Deo, quomodo fruitur aquis, qui procumbit ad fontem, et pleno haurit ore. Idem in sermone de S. Malachia, qui habetur ad finem vite ejusdem Malachiae: « Par, inquit, cum Angelis gloria, et felicitate letatur. Atqui Angeli semper vident faciem Patris, qui in celis est, » Matth. XVIII.

Idem in epist. 266. ad Sugerium Abbatem, qui agebat animam: « Quid tibi, inquit, et terrenis exuviis, qui ad coelum turitus stola mox induit habes? » Et infra: « Te exspectat pax illa, que exsuperat omnem sensum, te exspectant justi, donec retribuatur tibi, te exspectat gaudium Domini tui. » Ipse vero idem sermone quarto de festo omnium Sanctorum dicit, pacem, que exsuperat omnem sensum, consistere in visione Dei, ut est in seipso.

Præterea in sermone de obitu Humberti: « Ecce, inquit, coram te est, pater dulcissime (Humberti) fons illæ puritatæ, quem tanto ardore animi sitiebas: ecce immensus es in illum divinæ pietatis abyssum, cuius memorium abundantia suavitatis tam devote eructare solebas. » Item sermone quinto de festo omnium Sanctorum, tractans illud: Covertimini ad me in jejuno, fletu, et planctu; Quærít, cur Deus in jejuno et fletu inventiar potius, quam in gaudio et exultatione; et respondet interrogando: « An vero justus eum in letitia et exultatione, qui vero nondum justus est,

nonnisi in jejuno, et fletu reperiet? Ita plane, sed justus, qui jam conspectum meruerit, non qui adhuc vivat ex fide etc. » Ubi admittit, aliquos jam Sanctos non vivere ex fide, sed conspectu Dei frui. Vide etiam que scribit in secundo sermone de S. Vitore.

Ad loca igitur in contrarium dico, Bernardum Augustini esse discipulum, et cum dicit, Sanctos per resurrectionem visuros Deum, et non antea, non loqui de simplici visione, sed de illa perfecta, quam habebit anima, quando toto impetu feretur in Deum. Et hoc patet ei sermone tertio de festo omnium Sanctorum. Nam posteaquam dixerat, animas sanctas in hac vita esse in tabernaculis, post hanc vitam usque ad resurrectionem futuras in atris, post resurrectionem futuras in domo Dei, id est, in beatitudine, pergit explicans, et dicit: « Accepimus jam singulas, sed non vestientur duplicitibus, donec vestiamur et nos. Stola enim prima ipsa est felicitas, et requies animarum: secunda vero immortalitas, et gloria corporum. »

Vides hic in resurrectione nihil addi an-
mabus per se nisi gloriam corporis, et proinde gloriam animæ, qua est visio Dei, datam esse ante resurrectionem. Dixa autem per se, quia secundum Bernardum, addetur etiam gloria animæ, sed non per se. Conse-
quenter enim perfectior visio ex eo, quod anima nihil amplius desiderans tota feretur in Deum. Id quod explicat Bernardus in sequentibus verbis: « Animæ sanctæ, inquit, quis propria Deus insignivit imagine, te (caro) desiderat: ipsarum sine te compleri letitia, perfeci gloria, consummari beatitudine non potest. Adeo siquidem viget in eis desi-
derium hoc naturale, ut nudum tota earum affectio libere perget in Deum, sed contra-
batur quadammodo, et rugam faciat, dum inclinatur desiderio tui. » His adde S. Thomam opusculo contra Græcos et Scho-
lasticos, ad finem IV. sent. distinc. 49.

Habemus igitur sententiam Ecclesie, fuisse sententiam omnium Patrum Latino-
rum, excepto Tertulliano, Lactantio, et Victorino, ex quibus Tertullianus heresiarcha fuit, Lactantius in plurimos errores lapsus est, præsentim circa futurum sæculum, cum esset magis librorum Ciceronis, quam Scripturarum sanctorum peritus. Victorinus Martyr quidem fuit, sed B. Hieronymo teste in epistola ad Magnum, ei eruditio defuit, nec eruditio voluntas non defuerit.

CAPUT VI.

Idem confirmatur rationibus, que tamen in Scripturis fundamentum habeant.

Addamus postremo argumenta ex ipsa ratione perfita. Prima ratio sumi potest ex suppliciis damnatorum. Siquidem Deus non est pronior ad puniendum, quam ad remunerandum : Quare cum impii jam nunc in tormentis sint, aequum certe videtur, ut etiam justi premia sua percipiant. Esse autem nunc impios in tormentis. Evangelium testatur; nam Lue. XVI. legimus : *Dives autem cum in tormentis esset ece (1).* Respondent Greci, illam esse parabolam, et continere futurorum narracionem; sed ad maiorem efficaciam narrari futura tamquam praesentia.

Contra; Primo, non videtur esse parabola, sed historia, tum quia in ea ponuntur nomina propria Lazari et Abrahe; tum etiam, quia Ecclesia colit Lazarum illum, ut vero sanctum hominem; tum denique, quia historiam esse dicunt Ambrosius in cap. XVI. Luce, Hieronymus lib. II. in Jovinianum, Augustinus de cura pro mortuis, cap. 14. Gregorius lib. IV. Dialog. cap. 13.

Secundo, etiamsi parabola esset, non potest significare res futuras post diem iudicii; sed rem præteritam, vel presentem. Nam dives ait : *Rogo te pater Abraham, ut mittas Lazarum ad fratres meos etc.* Et Abraham respondet : *Habent Moyen, et Prophetas, audiunt illos.* At post diem iudicii non erunt homines in hoc mundo, nec poterunt Mosem et Prophetas audire; igitur si narratio illa parabolica sit, ostendit tamen jam nunc animas esse in poemis; alioquin nec vera, nec verisimilis esset.

Secunda ratio, tota Ecclesia invocat Sanctos post Christi adventum, et omnes Patres Graeci et Latinī docent, Sanctos esse invocandos: cum tamen ante Christi adventum non legitur id fieri solimum esse. At si Sancti essent etiam nunc sub terra in sinit Abrahe, non differentem statum a statu Sanctorum Testamenti veteris haberent.

Tertia ratio, ut Basilus notat initio orationis

nis in sanctum Barlaam, antē Christi adventum Sanctorum mors desfiebat; at post Christi adventum summa cum laetitia celebramus dies mortis Sanctorum. Quare hoc? nisi qui tunc mori miseria erat, nunc est felicitatis initium. Et confirmatur; nam diem mortis nunc vocamus diem natalem, quia videlicet Sancti morientes in terris, nascuntur in celo.

Quarta ratio ex visionibus eorum, qui viderunt animas aliquas in tormentis Gehennæ, alias in Purgatorio, alias in paradiso. Vide Gregorium lib. IV. Dialog. cap. 37. et Bedam lib. V. hist. cap. 13.

Quinta ratio, Sancti habeant nunc meritum vite æternæ, vel si non habent, numquam habebunt, quia post finem vite non est locus novis meritis, et nullum est impedimentum, quo minus vilam aeternam nunc habere possint, cum eolum antea clausum nunc pateat; igitur fatendum est, eos jam nunc præmium sumum accepisse.

Sexta ratio, Deus Levit. XIX. scribi justi : *Aon morabitur apud te opus mercenarii tui usque mane (2); ergo ne Deus contrarius sibiipsius videatur, non refinetime mercedem Sanctorum usque ad mundi consummatiōnem.*

Septima, Proverb III : *Spes qua differtur, affigit animam (3),* at non convenit, ut ii affligantur, qui nullum habent peccatum.

Ex his solvuntur argumenta opposita. Ad primum dico, diem iudicij generalis futurum, et tunc reddendum unicuique secundum opera sua : sed tamen ante illud judicium præcessisse aliud particolare, in quo etiam redditum est unicuique secundum opera eius. Neque ista inter se pugnant, nam in priore iudicio reddantur premia privatum, in posteriori publice, et manifeste; quemadmodum dies iudicij generalis dicitur dies Domini, non quod alii dies ponunt sint Domini, sed quia illi erit manifeste dies Domini, atque adeo manifeste, ut nemo Epicureus, sed vel Atheus sit, qui tunc non sit confessurus, eum esse diem Domini. Et quomodo apud mercatores certus quidam dies vocatur dies solutionis, non quod alii diebus non solvant debita, sed quia illi dies ad hoc tantum constitutus est, ut fiant solutiones : sic etiam quedam dies dicitur dies iudicij et retributionis, non quod alii diebus Deus non iudicet, et retribuet, sed quia illa dies ad hoc

(1) Lue. XVI. 23. — (2) Levit. XIX. 13. — (3) Prov. XIII. 12.

tantum constituta est, ut fiat iudicium et retributio.

Dices, At videtur frustra futurum iudicium, si jam sunt redditæ premia; quid enim referit, sive palam, sive clam redditæ sint?

Respondeo, non erit frustra. Sunt enim quinque cause, ob quas fiet iudicium generale, etiamsi præcesserit iudicium particulare. Prima est, ut ostendatur Dei iustitia, et misericordia. Omnia enim Deus facit propter gloriam suam demonstrandum, sed tamen nunc non ita apte ostendit, quin inventantur, qui Deum injustitiae accusent, vel nullam habere eum providientiam credant, cum videant bonos affigli, malos gaudere; ideo Deus elegit sibi unum diem, in quo coram toto mundo ostendat summam suam justitiam in impiis, et summam misericordiam in pios, et simul ostendat se cum summa misericordia erga justos, nulla uti crudelitate, vel iniustitia in impiis: et cum summa severitate erga impios nulla uti acceptione personarum, vel iniqua liberalitate erga pios.

Secunda causa est, ut clarificetur filius hominis; pertinet enim ad gloriam Christi, ut qui in primo adventu, tamquam reus iuste iudicatus est, iterum appareat gloriosus, et iudex, et implacator illud Isaiae XLV: *Vico ego, quia mihi curvabitur omne genu (1),* quod Paulus Rom. XIV. de Christo iudicatore exponit.

Tertia est, ad laudem bonorum, ignominiam vero malorum. Vult enim Deus, ut Sancti, qui in certaminibus suis spectaculum facti sunt mundo, Angelis, et hominibus: sic etiam coram toto mundo, omnibus Angelis, et hominibus victores prouuntur. Ideo Paulus, obicuumque de iudicio loquitur, istam causam afferre solet, ut Roman. II. 1. Cor. IV. et alibi.

Quarta est, ut totus homo iudicetur, et præmium suum recipiat; nunc enim solum animæ iudicantur, et partem premiū acipiunt.

Quinta, quia nondum sunt finita opera bona et mala defunctorum. Adhuc enim Lutherus male agit corrumpendo libris suis mentes hominum : et B. Paulus adhuc bene operatus exemplo et scriptis, id quod elegerant deducit Basilius in libro de virginitate, ante medium, ex illis verbis I. Timoth. V: *Quorundam hominum peccata manifesta sunt, precedentia ad iudicium: quosdam vero subse-*

quentur (2). Quia igitur tunc finiuntur opera mala et bona, quando finiuntur mundus, ideo tunc ultima feretur sententia.

Ad secundum dico, nullam esse injustitiam, quod animus sine corpore beatificetur; nam animus et corpus non sunt duo supposita, quales sunt duo sodales, ita ut uni fiat injuria, si prius altero remuneretur; sed sunt unum suppositum tantum ex duabus partibus compositum: hoc autem unum suppositum mavult secundum alteram partem interim beari, quam secundum neutrā, et proinde nulla ei fit injuria; volunt enim non fit injuria, sed invito. Dico secundo, etiamsi animus et corpus duo supposita essent, tamen adhuc nulla fieret injuria corpori, dum solus animus beatur; nam ad opera bona et mala, anima concurrit principaliter, corpus solum instrumentaliter, immo ad ipsam essentiam meriti et demeriti, non concurrit nisi sola anima. Consistit enim meritum et demeritum in electione voluntatis, quæ electio a sola anima procedit, et in sola anima sedem habet. Dico tertio, etiamsi animus et corpus æque principaliter concurrent ad opera bona et mala; tamen adhuc non esset injustus coronari animam ante diem iudicij, et non corpus, quia anima separata capax est glorie, et corona, corpus autem separatum non est capax.

Ad tertium dico duo. Primo, Christi animam ante resurrectionem corporis sui non ascendisset quidem ad cœlum corporeum, tamen fuisse in paradiso colesti formaliter, id est, fuisse beatam et gloriosam; quod si hoc tribuere vellet adversari animabus Sanctorum, non essemus multum solliciti de ecclio isto corporeo. Dico secundo, Christum moriendo, quiescendo, resurgendo et ascensando in cœlum fuisse exemplar nostrum quantum ad corpus; nos enim primo morimur, secundo quiescimus in sepulchro, tertio resurgemus, ultimo ascendemus in colum corporaliter, sicut Christus fecit. Quod autem Christi anima descendenter ad inferos, priusquam ascenderet in cœlum, non pertinet ad exemplar; non enim Christus ad inferos descendit, ut nobis viam ad inferos demonstraret, vel ut ibi pararet nobis lœcum, sed ut animas, que ibi erant, educeret, ac infernum destrueret, ne animæ Sanctorum deinceps eo deducerentur.

(1) Isa. XLV. 24. — (2) I. Tim. V. 24.

Ad quartam rationem, que sumebatur ex pena demonum, respondeo, dæmones multos nondum esse demersos in abyssum, sed in aere hoc nostro caliginoso versari ad exercitationem hominum: unde Apostolus ad Ephes. II. eos vocat principes aeris hujus. Nihilominus tamen omnes dæmones iam nunc puniri, tam poena danni, quam poena sensus; non enim sunt hominibus meliores, et tamen hominum impiorum spiritus iam demonstravimus luere peñas Gehennæ, ac propterea, cum sanctos Angelos, qui in veritate steterunt, ex Evangelio constet semper videre faciem Dei, cur non etiam consequens sit, ut Angeli rebellis iudicium Dei sustineant? Quare recte Beda in commentario c. 3. epist. S. Jacobi scribit, quocumque dæmones volent, eos ubique suam Gehennam circumferre. Et S. Augustinus lib. de corrept. et gratia, cap. 10. ac S. Prosper lib. I. de vita contemplativa, dæmones iam judicatos ac miseros effectos docent.

Sunt tamen plura Sanctorum testimonia, quevidetur asserere dæmones non esse tortuendos poena Gehennæ ante diem iudicii. Justinus in Apolog. 4 et 2. sepius repetit, dæmones igni sempiterno tradendos, nondum tamen traditos. Ireneus lib. V. ultra medium, dicti Diabolum ante Christi adventum numquam blasphemasse Deum, quod ignoraret adhuc suam damnationem, sed a Christo et Apostolis tandem didicisse, ignem æternum sibi esse paratum: quam sententiam idem Ireneus a Justino se acceperit significat. Eamdem tamquam Justini sequitur OEcumenius in cap. ultimum primæ Petri. Epiphanius in heresi Sethianorum affirmit, dæmones non modo damnationem suam ignorasse, sed etiam salutem per Christi adventum sperasse; sed cum videarent, nihil a Christo pro dæmonibus fieri, tum demum de salute desperasse, et per haereticos Deum blasphemare copiisse.

S. Antonius apud Athanasium in vita ejusdem Antonii: « Non ignorat, inquit, dæmon futura tormenta, et æstuans Gehenna novit incendia. » Similem sententiam de futuris tormentis dæmonum habent etiam infra scripti patres; Ambrosius in comment. cap. VIII. Lucæ, Hieronymus, et Chrysostomus in cap. VIII. Matth. Augustinus lib. VIII. civitate Dei, c. 23. et lib. I. de nup. et concup. cap. 23. Gregorius lib. IV. moralium, cap. 10. et lib. IV. Dialog. cap. 29. Theodosius in epitome divinorum decretorum,

cap. de dæmonibus, et Bernardus in serm. de S. Malachia. Sed Justini, Irenei, Epiphanius, atque OEcumenii sententiam non video, quo pacto ab errore possimus defendere. Cæteri autem Patres duo quedam affirmant, que verissima sunt, dæmones in die iudicii ex hoc aere in abyssum præcipitandos, et eos adhuc expectare futura tormenta.

Cæterum non oportet inde colligere, eos hoc tempore non torqueri; nam etsi vere torqueantur, et secum Gehennam portent, ut ait Beda, tamen poenarum sumam plenitudinem in die iudicii habebunt, quando inferorum carceribus concludentur; quod poenarum complementum adeo timent, ut in exorcismis nulla re magis torqueri videantur quam comminatione futuri iudicii; que etiam causa est our exorcismi fere concludi soleant: « Per eum qui venturus est iudicare vivos et mortuos, et seculum per ignem. »

Cur autem adeo trepident illam detrusiōnem in abyssum, haec cause esse videntur. Prima, quia non poterunt amplius hominibus nocere. Secunda, quia non amplius extorquebunt ab illo cultum Deo debitum, ut modo faciunt, dum ab Ethnies et Necromanticis adorantur. Tertia, quia tunis patebunt eorum fraudes, et debilitas, cum omnes intelligent, eos a viris, feminis, pueris, superatos. Quarta, quia non solum a Deo, sed etiam ab hominibus judicabuntur; nam etiam Angelos iudicabimus, teste Paulo, I. Corinth. VI.

CAPUT VII.

Sanctos recte ab Ecclesia canonizari.

Sequitur nunc altera questio, qua est de Canonizatione, que quatuor capitibus continetur. Primum enim explicandum est, an sint Sancti canonizandi. Deinde, cuius sit officium eos canonizare. Tum, sitne infallibile iudicium ejus qui Sanctos canonizat. Postremo, an licet Sanctos nondum canonizare.

Sed antequam ad ista capita veniamus, explicandum est breviter, quid sit canonizatio. Igitur canonizatio nihil est aliud, quam publicum Ecclesie testimonium de vera sanctitate, ei gloria alienus hominis jam de-

CAPUT VII.

functi: et simul est iudicium ac sententia, qua decernuntur ei honores illi, qui debentur iis, qui cum Deo feliciter regnant. Qui quidem honores (ut in sequentibus disputationibus demonstratur) septem esse solent.

Primum enim qui canonizantur, inscribuntur in Catalogo Sanctorum, id est, statuitur, ac jubetur, ut ab omnibus publice habeantur, et dicantur Sancti. Secundo, invocantur in publicis Ecclesiæ precibus. Tertio, tempa et arca in eorum memoriam dicantur Deo. Quarto, sacrificia tam Eucharistie, quam laudum, et precum, quod vulgo officium, sive hora canonice nuncupatur, in honorem eorum Deo publice offeruntur. Quinto, dies festi in eorum memoriam celebrantur. Sexto, pinguntur eorum imagines, addito certo quadam lumine ad formam diadematis in signum glorie, quam habent in celis. Septimo, eorum reliquie pretiosissimæ includuntur, et publice honorantur.

His ergo præmissis, utile esse Sanctos canonizari, his argumentis demonstrari potest. Primo, quia Deus ipse voluit a sanctis Scriptoriis annotari in particulari gloriosam vitam, et mortem eorum, qui tempore ipsorum floruerunt, ut palet de Ecclesiastico, qui cap. XLIV. et sequentibus canonizavit plurimos Sanctos, ut Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Moysem, Aaronom, Phinees, Josue, Caleb, Samuelem, Davidem, Eliam, Eliseum, etc. item in Testamento novo S. Lucas in Actis canonizavit S. Stephanum, et Jacobum majorem, neconon Petrum, Paulum, Barnabam, Silam, et alios: igitur credibile est, eodem modo Deum velite, ut deinceps fiat.

Secundo, tenemur Sanctos honorare, et audiare, tum quia Scriptura hoc jubet, Ecclesia. XCIV: *Sapientiam ipsorum, inquit, narrant populi, et laudem eorum nuntiant Ecclesia* (1): tum quia virtus ipsorum hoc megetur. Est enim quasi naturale præmium virtutis honor: tum denique quia id nobis utile est ad plurima beneficia eorum intercessione promerenda: At nisi sciamus, qui sint veri Sancti, et qui non, non possumus eos colere, ut oportet.

Tertio, probatur ex ratione imitationis. Sancti enim sunt exempla quedam virtutum, et norma rectæ vitae, et quasi lucernæ quedam a Deo accensæ, ut omnibus aliis

præluceant. Unde Paulus ad Hebreos XIII: *Memento, inquit, propositorum vestrorum, qui locuti sunt vobis verbum, quorum intuentes exitum conversations, imitamini fidem* (2). At non possumus accendi ad imitationem, nisi in particulari sciamus, qui sint imitandi, et quid illi egerint, aut passi sint. Et lucerna in candelabro ponи debet, id quod fit per canonizationem.

Quarto, ex conjunctione, quam cum illis habemus. Siquidem sumus membra unius corporis, et membra invicem compatiuntur, et congaudent; oportet ergo eos nobis compati, et pro nobis sollicitos esse, quod sine dubio faciunt, etiam in particulari, ut infra docebimus, et e contrario nos illis congaudent, et pro illorum gloria Deo gratias agere, quæ sine particulari notitia fieri non possunt.

Quinto, ex incommodis: nam nisi iudicio Ecclesiæ cerbi Sancti præponerentur colendi facile fieri posset, ut populus saepè erraret, et damnatos pro beatis coleret: ut accidit tempore sancti Martini. Scribit enim Sulpius, quod cum populus quidam coleret nescio quem hominem mortuum, pro Martyre, et B. Martino suspecta esset illa religio, quod nihil certi a majoribus de Sancto illo accipisset, tandem oranti Martino apparuit anima ejus, qui ibi colebatur, et confessa est, se animam damnatam esse latronis custos, qui pro suis sceleribus extremi supplicii penas luerat. Idem accidit tempore Alexandri III. ut patet ex cap. Audivimus, extra de reliquis, et Sanctorum veneracione, ubi reprehendit quosdam, qui hominem in ebrietate occisum pro Martyre venerabantur.

CAPUT VIII.

Cujus sit Sanctos canonizare.

De secundo, ad quem videlicet pertinet auctoritas Sanctos canonizandi, notandum est, duobus modis posse aliquem canonizari. Uno modo particulariter, ita ut solum in una provincia, aut diecesi habeatur Sanctus, et colatur pro Sancto. Alio modo gene-

(1) Eccl. XLIV, 15. — (2) Hebr. XIII, 7.

raliter, ita ut in tota Ecclesia habeatur pro Sancto, nec ulli licet de ejus sanctitate dubitare.

Primo modo canonizare poterat quilibet Episcopus, ut docet Thomas Waldensis, libro de Sacramentalibus, tit. XIV, cap. 422, et patet tum ex Cypriano lib. III, epist. 6, ubi jubet ad se scribi, cum aliquis Martyr de hac vita exit, ut statim possit ejus memoriam sacrificium celebrare, et singulis annis postea diem ejus natalem colere: tum etiam ex multis Sanctis, quos ita colunt quedam provinciae, ut tamen ignoti sint peritus alii provinciis. Unde in Concilio Florentino, sess. VII, dicunt Latini, Simeonem Metaphrastem in Ecclesiis Graecorum pro Sancto coli, cuius apud Latinos nulla unquam memoria extitit. Tamen hoc, quod olim licuit, modo non licet. Siquidem Alexander III, et postea Innocentius III, videntes abusus, qui oriebantur circa Sanctorum cultum, prohibuerunt, ne deinceps aliquis pro Sancto coli inciperet, sine Romani Pontificis approbatione, ut patet cap. I. et 2. de reliquiis, et Sanctorum veneratione.

Secundo modo canonizare, id est, ita ut in tota Ecclesia Sancti habeantur, communis sententia est, pertinere ad summum Pontificem: nam id habetur cap. Audivimus, et cap. Cum ex eo, de reliquiis, et veneratione Sanctorum, et cap. Venerabili, de testibus et attestacionibus; et patet etiam ratione: nam ad eum spectat proponere toti Ecclesie quid sit credendum, et quid agendum in iis, que sunt religiosi, qui toti Ecclesie praest. Item ex contrario, declarare, qui sint heretici, ita ut a tota Ecclesia pro talibus habeantur, est summi Pontificis, ut ante ostendimus, ergo declarare qui sint Sancti, et colendi, ejusdem erit summi Pontificis.

Dices, plurimi Sancti sunt, qui in tota Ecclesia coluntur, quos non canonizavit summus Pontifex. Primus enim Pontifex (ni forte fallor) qui Sanctos legatur canonizasse, videtur fuisse Leo Papa III, de quo sic scribit sanctus Ludgerus in epistola de miraculis sancti Suiberti, cap. 9. in II. tomo Surii: « Tandem devota instantia Caroli (Magni) et Hildebaldi Archiepiscopulis Coloniensis, venit a Colonia idem Papa Werdam et ibi post alias solemnitates sanctum Suibertum solemiter Catalogo sanctorum Confessorum adscripsit pridie Nonas Septembris. » Hanc primam legi solemnem ca-

nizationem, ante quam fortasse fuerint etiam aliæ, sed non mihi constat: Postea autem Innocentius II, canonizavit sanctum Hugonem Episcopum Gratianopolis, ut patet ex epistola ejusdem Pontificis ad Priorrem Carthusie datum, apud Surium, tom. II. Inde vero Alexander III, B. Bernardum in Sanctos retulit, ut habetur ad finem librum de vita ejusdem Bernardi. A quo tempore omnes alii, qui Sancti sunt habiti, ut Thomas Cantuariensis, Dominicus, Franciscus, et alii, a Pontificibus in numerum Sanctorum relati sunt. Quid ergo dicemus ab tot Sanctis, qui ante ea tempora colebantur in Ecclesia.

Respondeo, Sanctos veteres cœpisse coll in Ecclesia universalis, non tam lege aliqua, quam consuetudine. Sed sicut consuetudines aliae via habent legis ex tacito consensu Principis, et sine eo nullam vim habent, ut patet ex B. Thoma, 1. 2. quest. XCVII. art. 3. ita Sancti aliquicu cultus, ex consuetudine Ecclesiarum generaliter introductus, vim habet ex approbatione tacita vel expressa summi Pontificis.

CAPUT IX.

Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.

De tertio due sunt sententia. Prior est haeticorum, posse Pontificem errare in Sanctorum canonizatione, Ita Joannes Wilef, ut refert Thomas Waldensis tom. III. de Sacramentalibus, c. 422, ubi dicit, non minus in hac re posse Papam errare, quam Presbyterum Joannem Regem Æthiopicum, vel Turcam, aut Sultum. Idem sensire Lutheranos, et Calvinistas certum est, cum in aliis similibus rebus nullam fere Pontifici tribuant auctoritatem.

Alterum est Catholicorum, asserentum, certum esse Ecclesiam non errare in Sanctorum canonizatione, ita ut sine illa dubitatione sancti ab Ecclesia canonizati venerandi sint. Probatur hæc. Primo, quia si licet dubitare, an Sanctus canonizatus sit sanctus, licet etiam dubitare, an sit colendus: at hoc est falsum. Siquidem S. Augustinus in epist. 418. dicit, insolentissimæ

insanies esse disputare, an sit faciendum, quod tota Ecclesia facit. Item ex Bernardo in epist. 174 ad Canonicos Lugdunenses, ubi loquens de colendis festis in honorem Sanctorum, dicit: « Ego quæ accepi ab Ecclesia, securus teneo, et trado. » Præterea, omnes veteres sine illa dubitatione Sanctos coluerunt, et colendos asseruerunt. Denique tenemur obediere Pontifici indicenti diem festum alienus Sancti; nec tamen possumus contra conscientiam aliquid agere: ergo non possumus dubitare, an sit colendus ille, qui ab Ecclesia est canonizatus.

Secundo, ex incommode duobus; nam in primis fraudarentur non Sancti suffragini vivorum; nam pro canonizatis non licet orare. Ut enim Augustinus dicit, serm. 17. de verbis Apostoli: « Injuriam facit Martyri qui orat pro Martyre; » et idem intelligendum de omnibus Sanctis canonizatis, docet Innocentius, cap. Cum Martha, de celebrat. Missarum: at si in hoc Ecclesia erraret, defraudaret eum, qui habetur Sanctus, et non est, quicumque non oraret pro eo. Deinde fraudarentur etiam viventes intercessionibus Sanctorum, invocarent enim saepe damnatos pro beatis, si Ecclesia in hoc erraret. Præterea Ecclesia peteret sibi maledictionem pro benedictione, cum in orationibus Sanctorum petat, ut sicut illos Deus glorificavit in celis, sic nobis gratiam largiatur in terris. Et quavis eam maledictionem non peteret nisi materialiter, tamen hoc ipsum absurdum videtur.

Tertio, miracula magna, et diligenter examinata, faciunt rem evidenter credibilem, ut alibi ostendimus: at Sancti a Pontifice non canonizantur ordinarie, nisi claruerint magnis et certis miraculis et confirmatur. Nam si credimus sine illa hesitatione Cesarem, et Pompeium fuisse, quia id testatur communis consensu historici, qui tamen homines fuerunt, et mentiri potuerunt; cur non credimus sine hæsitatione, quod testatur Deus ipse per miracula, quando nulla est ratio suspiciorum contrarium?

Quarto, probatur ex preparatione; nam antequam Sancti canonizantur, indicuntur jejuniæ, et preces publicæ, et tota res diu, et diligentissime examinatur: non est autem credibile, Deum non adesse Ecclesia sua sic disposita, et supplicant.

Ultimum, probatur a posteriori, quia in aliis rebus, in quibus Pontifices errare possunt, aliquando ipsa reprehenduntur errores:

at in hoc nullus usquam error reprehensus est.

Sed objiciunt quidam locum Augustini: « Multorum corpora honorantur in terris, quorum animæ torquentur in Gehenna. » Respondeo, locum hunc fortasse non esse Augustini; nusquam enim in ejus operibus eum reperire posui: præterea intelligi posse de impiis, qui honorantur superbissimis sepulchris, cum tamen animæ torquentur in Gehenna; vel de corporibus Sanctorum non canonizatorum; vel de corporibus fronde aliquip suppositis pro corporibus Sanctorum; vel denique de Martyribus Donatistarum, qui honorabantur ab hereticis ut Martyres, cum eorum animæ reverâ torquerentur in inferno. De hujus capituli argumento vide quæ habet B. Thomas, quodlib. 9. quest. ult. art. ult. Augustinus de Ancona in summa de potestate Ecclesie, quest. 14. art. 4. Joannes Driedo, lib. IV, cap. I. de Ecclesiast. dogmatibus, B. Antoninus 3. parte, tit. XII. cap. 8. summa Theolog. Cajet. tract. de indulgent, ad Julianum, c. 8. Sylvester verbo, Canonizatio. Canus lib. V. de locis, cap. penult.

CAPUT X.

Sanctos non canonizatos privatum posse coli, non publice.

De quarto, an licet colere non canonizatum, respondeo, licere privato cultu, non publico, ut Doctores communiter affirmant in cap. 1. et 2. de reliquiis, et veneratione Sanctorum. Siquidem summus Pontifex ex loco prohibet publicum cultum, ergo a contrario privatum censeatur permittere. Vocamus autem publicum cultum, non eum, qui coram aliis exhibetur, sed qui nomine totius Ecclesie, et tanquam ab Ecclesia institutus exhibetur.

Ex quo intelligimus, quid sit dicendum de illis septem honorum generibus antea enumeratis. Nam quantum ad primum, licet non canonizatum credere et vocare sanctum, non tamen prædicare eum tanquam ab Ecclesia inscriptum Sanctorum Catalogo.

Quantum ad secundum, licet invocare non canonizatum, etiam aliis audientibus, ut pa-

tet ex Hieronymo in vita Paula, et Gregorio Nazianzeno in vita Athanasii, et Basili, uterque enim invocat quos laudat ante canonizationem. Præterea oramus viventes, etiam si nesciamus esse sanctos, cur non defunctos, quando majori ratione confidimus esse sanctos? At non licet in publicis Litaniis, et sacro officio id facere.

Quantum ad tertium, et quartum, non videtur licere ullo modo, eos honores sancti non canonizatis deferre; nam tempora, et altaria, et sacrificia sunt ex natura sua publici cultus. Nullum est enim sacrificium in Ecclesia, nisi commune, et a Deo ipso institutum; tempora autem, et altaria ad sacrificium referuntur.

Quantum ad quintum, non licet publicum festum celebrare, licet tamen in die natali sancti non canonizati peculiariter letari, et Deo vacare in memoriam ejus. Quod fecisse etiam veteres cognosci potest ex Joanne Cassiano, collat. XIX, cap. I.

Quantum ad sextum, licet imaginem pingere, et venerari, non tamen in templo constitutere ex modo, quo aliorum Sanctorum.

Quoad septimum, non licet reliquias non canonizati homini in templo constitutere publice honorandas; licet tamen eas habere, et venerari, etiam aliis videntibus, modo scandalum absit; id enim habet praxis Ecclesie; mox enim ac Martyres defuncti erant, currebant fideles ad reliquias rapientibus; et similius quando moriuntur homines clari sanctitate, multi devote oscularunt manus, et pedes, et de vestibus eorum pro reliquis servant; nec id unquam prohibitum fuit. Præterea si licet honorare viventes, quos credimus sanctos, cur non mortuos?

Atque haec pauca de canonizatione sufficiant. Si quis plura videre desiderat, legat Augustinum Triumphum in summa de potestate Ecclesie, et Troiliū Malvezium in libro de canonizatione.

CAPUT XI.

Proponitur questio de cultu Sanctorum cum argumentis adversariorum.

Expeditis questionibus de gloria, et canonicatione, sequitur recto ordine controversia de cultu. Puit antiqua heres Eustachii apud Socratem, lib. II histor. cap. 33. Eu-nomii, et Vigilantii apud Hieronymum, Claudi Taurinensis apud Jonan Aurelianensem, et Wicelii apud Thomam Waldensem, tom. III de Sacramentalibus, tit. XIII. Sanctos non esse colendos: que rursus per Calvinistas, et Lutheranos renovata est; nam Magdeburgenses Centur. I. lib. II, cap. 4, col. 340. dicunt omnem Sanctorum adorationem esse idolatriam. Pari ratione Calvinus lib. I. Institut. cap. 41, §. 41. et cap. 12, §. 4 et 2. non patitur ullum cultum exhiberi sanctis Angelis, vel hominibus defunctis, neque parvum, neque magnum. Argumentum vero ejus haec sunt.

Primum, duplex est honor: unus civilis, que honoramus potentes, et sapientes homines: alter religiosus, qui Deo soli convenient: sed Angelis, et sanctis hominibus non convenient: honor ille civilis, ut notum est, cum non versentur nobiscum civilitate: honor autem religiosus non potest eis tribui, quia religio est cultus Dei. Atque haec sua distinctio non eludit Calvinus argumenta Catholicorum, cum probant posse creaturas adorari exemplo Abraham, qui adoravit filios Heth; et Jacob, qui adoravit fratrem suum Esau; et filiorum Israel, qui adoraverunt Joseph; vult enim istos omnes fuisse civiles.

Secundum argumentum: Si Sanctis deberetur cultus aliquis religiosus; certe dulie, non latræ, ut Catholicœ docent: at ineptum est dicere, Sanctos coli, et non latria; nam cum latria significet cultum, colere sine latria, est colere sine cultu. Deinde plus est δούλειον quam λατρείαν; nam δούλειον est servire, λατρεία est colere, minus autem est colere aliquem, quam ei servire, colimus enim pares, ut amicos, et collegas, non autem servimus, nisi dominis.

Confirmari potest hoc argumentum ex Laurentio Valla, et Theodore Bæza, qui in annotationibus ad cap. IV Matth. docet, la-

CAPUT XII.

167

riam et duliam idem significare, et confundam in Scripturis, quam apud profanos autores; nam Levit. XXIII: *Opus servile non facietis*, semper est in Graeco ἡρός λατρευτός, et contra Rom. VII: *Ut serviamus in novitate spiritus* (1), est in Graeco οὐτε δουλεῖον ἡρός τε λατρεύεται πάντες. Itaque dicitur latræ de opere otiam in usum hominis, et dulia de cultu Dei. Item apud Xenophonem lib. III. Cyropædia ponitur λατρεύειν pro obsequio ancillæ erga dominum, et paulo post idipsum dicitur δούλειον: quare Augustinus quest. 94. in Exodum dicit, tam latrati, tam duliani Deo tribui, latrati ut Deo, duliani ut domino.

Tertium argumentum Calvini ex Scripturis, Deuter. VI: *Dominum Deum tuum timabis, et illi soli serveis; cui simile est illud Pauli, I. Tim. I: Soli Deo honor et gloria* (2). Item Matth. IV, cum Diabolus non meminisset latræ, sed solum postulasset προσκύναντο, id est, inclinationem aliquam, Dominus eum repulit dicens: *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli serveis.* Ubi ostendit, non posse creaturem inclinationem ullam religionis causa deferri, quia illa ad idolatriam pertinet. Item Galat. IV: *Is qui natura non sunt Dii, serviebatis* (3), in Graeco est, θεολογοῦ τοῖς μὴ φύσει τοῖς: ergo dulia non potest tribui, nisi illi qui natura Deus est.

Quartum argumentum ab exemplis Scripturarum: nam Esther XIII. Mardocheus noluit se inclinare coram Aman; et ratione reddens, ait: *Timue hoñorem Dei mei transference ad hominem, et ne quenquam adorarem, excepto Deo meo.* Item Act. X cum Cornelius adoraret Petrum, prohibuit Petrus, dicens: *Surge, et ego ipse homo sum* (4). Nec tamen credibile est, aut Aman voluisse adorari ut Deum, aut Cornelius voluisse Petrum adorare ut Deum. Item Act. XIV. Paulus, et Barnabas prohibuerunt Lycænibus, ne se adorarent. Denique Angelus Apocal. XIX Joanni adoranti se, ait: *Vide ne feciris, conservus tuus sum, Deum adora* (5). Et tamen non ignorabat Angelus sibi a Joanne non latrati, sed dulium exhiberi.

Quintum ex Patribus Athanasius serm. III contra Arianos ante medium, docet, neque Angelos, neque homines sanctos adoratione colendos esse. Epiphanius in heresi Colly-

CAPUT XII.

Explicatur sententia Catholica.

Nunc explicanda est sententia Catholicon: de qua re Theologi tractant in III. sent. dist. 9. Est autem primo loco observandum, adorationem tres actus completi. Primo, actum intellectus, quo apprehendimus excellentiam alicuius. Secundo, actum voluntatis, quo nos illi interius inclinamus, et aliquid volumus facere actu interiori, vel exteriori, quo protestemus ejus excellitatem, et nostram subjectionem. Tertio, actum exteriorum, quo caput inclinamus, vel genuflectimus, vel aliquod aliud signum subjectionis ostendimus. Ex quibus actibus secundus est maxime proprius, et essentialis; nam primus actus potest esse sine adoratione; tertius etiam cum irrisione.

Secundo observandum est, tot esse species adorationis, sive cultus, quot sunt species excellentiae, ut B. Thomas docet, 2.2. quest. CIII. art. 3. honor enim, sive cultus debetur persona propter excellentiam ejus. Sed, quod ad presentem institutum pertinet, tres sunt species excellentiae. Prima est excellentia divina, et infinita, cui respondet prima species cultus, qui a Theologis dicitur latrati.

Seconda est excellencia humana, seu naturalis, que posita est in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus etc. Cui respondet secunda species cultus, que dici potest cultus civilis, et observantia quadam humana, quamquam haec in alias multas species dividit potest, ut Aristot. docet, lib. IX. Ethic.

(1) Levit. XXIII, 7; Rom. VII, 6. — (2) Deut. VI, 13; I. Tim. I, 17. — (3) Matth. IV, 10; Galat. IV, 8. — (4) Esther. XIII, 14; Act. X, 26. — (5) Apoc. XIX, 18.

cap. 2, nam alius honor debetur patri, alius principi, alius praeceptor, alius sapienti, vel eruditio etc.

Tertia est excellentia quedam media inter divinam et humanam, qualis est gratia et gloria Sanctorum; ista enim sunt dona supernaturalia, et excellentissima, et huic excellentie respondet tercia species cultus, quam Theologi vocant dulia. Et quia inter sanctas creaturas humanitas Christi, si seorsim considereret, singulariter excellit propter unionem ad Verbum; et similiter B. Virgo, ut mater filii Dei ita prestat alia Sanctis, ut dici possit Domina et Regina nostra, quod alii Sanctis non convenit, nisi admodum imperfekte; ideo Theologi hanc tertiam speciem, quam vocant duliam, dividunt in duliam proprie dictam, et hyperduliam, tribuentes illam Sanctis caeteris, istam soli humanitati Christi, et matris eius.

Tertio observandum est, has tres adorationis species non esse univocas, sed analogas, ut enim excellentia non dicunt univoce de excellentia Dei, et creaturarum, ita cultus debitus ob excellentiam, non potest dici univoce de cultu Dei, et creaturarum.

Notandum quoque est quarto has ipsas species adorationis, quantum ad actus interiorios, optime distinguui. Nam prima species, id est, latraria, est quedam summa voluntatis prostratio, et inclinatio cum apprehensione Dei, ut primi principi, et ultimi finis, atque adeo summi boni, qualis adoratio soli Deo convenit.

Secunda species, id est, cultus civilis, est longe minor inclinatio voluntatis, cum apprehensione certa humanae excellentiae.

Tertia species, est media quedam inclinatio voluntatis cum apprehensione excellentiae plus quam humanae, et minus, quam divina. At quantum ad actus exteriorios, non est facile species adorationum distinguere; nam omnes fere actus exteriorios communes sunt omni adoratio, excepto sacrificio, et quae ad illud referuntur, templis, altaribus, et sacerdotibus. Voluit enim Deus hunc cultum sacrificii sibi soli exhiberi, ut Augustinus docet, lib. X civitatis Dei, c. 4, et Theodoreus lib. VIII ad Graecos, qui est de Martyribus, et patet ex illo, Exod. XXII: *Qui sacrificat Diis, eradicabitur, preterquam Domino soli* (1). Ex aliis actibus exterioribus,

qui sunt communes cultui Dei et cultui creaturæ, non potest evidenter colligi, an aliquis cultum Deo debitum tribuat creaturis, nec ne; nam Abraham eodem actu incurvatio usque ad terram adoravit Deum, Genes. XVII, et Angelos, Genes. XVIII, et homines, Genes. XXIII.

Quinto observandum, latraria interdum sumi pro ipso actu, quo colitur Deus; interdum pro habitu, quo homo redditur promptus ad calendrum Deum. Hunc autem habitum esse virtutem quamdam specialem et, moralē, B. Thomas docet, in lib. III. sentent. dist. IX, quast. 1. neque obstat quod B. Augustinus in Enchirid. 3. cap. et XII Trinit. cap. 14, dicat, Dei cultum consistere in fide, spe, et charitate; ubi videtur velle, latraria esse generalem virtutem conflatam ex tribus Theologis. Nam sicut charitas, et prudentia sunt virtutes speciales, quia habent speciale objectum, et tamen simul sunt aliquo modo generales, quia dirigunt, aut ordinant actus omnium virtutum: ita latraria virtus est specialis propter speciale objectum sum, id est, honorem divinum; et tamen simul est generalis, quia utitur ad honordum Deum actibus omnium virtutum, et præcipue fidei, spei, et charitatis; nam summus honor Deo defertur, cum per fidem protestamus eum esse primam veritatem; per spem esse potentissimum; per charitatem esse optimum. Itaque ipsius actus fidei objectum, est Deus: actus autem ipse fidei est objectum religionis: et ideo fides est virtus Theologica, quia circa Deum versatur. Religio non est virtus Theologica, quia versatur circa creaturam; actus enim fidei non est Deus, sed quid creatum. Idem dici de spe, et charitate potest; objectum enim eorum est Deus, actus vero ipsarum ad objectum religionis pertinere possunt.

Sexto observandum, quantum ad nomina, in lingua Hebreorum nullum esse nomen quo proprio designetur cultus solius Dei, sed omnia esse communia, et idem nomen nunc tribui cultui creature, nunc negari, prout nimis alter atque alter accipitur. Nam quod Graeci verterunt Deuteron. VI. ἡρῷ πάντα λατρεύει, illi soli servies, in Hebreo est γένεται τὸν τῆς θεοῦ λαβεῖν verbum autem בְּנֵי tam est commune Hebreis, quam Latinis, servire. Similiter Exod. XX: *Non adorabis ea, quod Graeci vertunt וְעַבְדִוּ, in Hebreo est תְּהִלָּתָה*

(1) Exod. XXII, 20.

et ponitur in omnibus locis supra citatis, Genes. XVII, XVIII et XXIII. et alibi ubique dicuntur vel homines, vel Angeloi, vel Deus adorari. In lingua Latina similiter non habemus ullum vocabulum, quod solum dicatur de cultu Dei, ut Augustinus notavit, lib. X civit. Dei, cap. 1, et hinc est quod Patres vocabula adoracionis, et religionis nunc concedunt creaturis, nunc negant, prout variè accipiuntur.

B. Hieronymus in epist. ad Riparium contra Vigiliantium dicit, nec Martyrum reliquias, nec Angelos, nec aliquid creatum colli posse, vel adorari. Et tamen ipse in Epiphilio Pauli in fine dicit: « Vale o Paula, et cultore tuum orationibus juva. » Et lib. II Apologie contra Ruffinum dicit: « Veni Bethlehem, praeseppe Domini, et inueniabula adorari. » Sic etiam Augustinus lib. de vera relig. cap. 53. dicit, religionis cultum nec Angelis, nec sanctis hominibus jam defunctionis deberi, sed soli Deo; et tamen lib. XX. contra Faustum, cap. 21. dicit: « Memorias Martyrum populus Christianus religiosa solennitate concelebrat. »

Itaque aliquando accipiebant nomen religionis et adoracionis, ut convenient principalia analogia, id est, virtuti illi speciali, quæ habet pro objecto cultum Dei, et qua distinguitur specie ab ea virtute, quia colimus Sanctos: aliquando vero accipiebant largius pro omni illa virtute quia colimus vel Deum, vel Dei amicos, aliasque res sacras, et distinguitur a cultu politico, et mere humano. In lingua Graeca una vox est propria cultui Dei; nempe ἱερόπιτες, quæ non multum est in uso. Præter istam vocem sunt alia quatuor ἱερέων pietas, ἱεροσολιμα, et λατρεία, et λατρευτος; sed nullum horum est, quod non interdum attribuatur etiam creaturis.

Sed quamvis ista vocabula non sint proprium divino cultui, secundum primam ipsorum vocabulorum institutionem, tamen Schola Theologorum non sine causa excoigitavit illam distinctionem de latraria et dulia. Nam cum in re inventiar manifesta distinctio, inter cultum Dei et Sanctorum; oportebat etiam ad vitandam equivocationem inventire distinctia vocabula: optimæ autem erant ista. Primo, quia Scriptores sacri vocem λατρεία numquam usurpat, nisi pro cultu solius Dei, ut patet ex toto novo Testamento: vocem autem δουλεία usurpat pro omni servitute, tam Dei, quam hominum. Neque obstat, quod in versione Graeca Levitici habet-

Asseritur argumentis sententia Catholica.

Superest jam, ut probemus cultum aliquem minorem divino, et majorem civili